

تحلیل استنادی مقاله‌های پنج مجله علمی فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی بین سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۵

علوم و فناوری اطلاعات

پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران

انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی

نمابه در: SCOPUS و LISA

<http://www.irandoc.ac.ir/jrnl.htm>

۲۴ (۲): ۴۹-۶۴/۱۳۸۷

زلیخا محمودی^ا

کارشناس کتابداری و اطلاع‌رسانی

مریم اخوتی

دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی و

عضو هیئت علمی گروه کتابداری پزشکی دانشگاه علوم پزشکی کرمان

دریافت: 1386/12/05 پذیرش: 1387/09/02 (برای اصلاح به مدت نه ماه و دو روز نزد پدیدآورندگان بوده است)

چکیده: تحلیل استنادی یکی از روش‌های معتبر کتاب‌سنجی است که به ارزیابی متون علمی بر اساس بررسی استنادهای تعلق گرفته به آن متون، می‌پردازد. مقاله حاضر با روش تحلیل استنادی به بررسی وضعیت استناد در مقاله‌های پنج مجله علمی حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی (کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس، فصلنامه کتاب، فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات، کتابداری، اطلاع‌شناسی) بین سال‌های 1381 تا 1385 پرداخته است. برای این منظور از بین 732 مقاله، با استفاده از فرمول مورگان 252 مورد انتخاب شد و به نسبت تعداد مقاله‌های هر مجله، سهم هر مجله مشخص گردید. یافته‌ها نشانگر آن است که در 252 عنوان مقاله مورد بررسی، 2410 بار استناد شده است. در مجموع در مجله‌های مورد بررسی، میانگین تعداد استناد به ازای هر مقاله 9/56 مورد است. در مجله‌های مورد بررسی بیشترین میزان استناد با 39 درصد به مجله‌ها اختصاص دارد و پس از آن کتاب‌ها با 27/59 درصد در مرتبه دوم قرار می‌گیرند و کمترین میزان استناد با 0/91 درصد مربوط به منابع مرجع است. در بین مجله‌های فارسی و انگلیسی بیشتر به مجله‌های فارسی (12/94 درصد) استناد شده است. 81/74 درصد مقاله‌های مورد بررسی تألیفی و 18/26 درصد آنها ترجمه شده‌اند. در مجموع 50 مورد خوداستنادی در استنادها وجود داشت که 2/07 درصد کل استنادها را به خود اختصاص می‌دادند. نویسندگان به 10 مجله فارسی و لاتین توجه بیشتری داشته‌اند که در صدر آنها فصلنامه کتاب قرار دارد. آقای عباس حری با 27 مورد استناد پراستنادترین نویسنده و آقای اسدالله آزاد با 8 مورد استناد، پراستنادترین مترجم شناخته شدند.

کلیدواژه‌ها: تحلیل استنادی؛ نشریات؛ کتابداری و اطلاع‌رسانی

1. مقدمه

رشد تصاعدی تولید اطلاعات و افزایش بهای منابع اطلاعاتی و از طرف دیگر کاهش بودجه کتابخانه‌ها در سال‌های اخیر، موجب گشته تا کتابخانه‌ها از بین انبوه اطلاعات دست به انتخاب بزنند. یکی از منابع اطلاعاتی که امروزه در سطح وسیع استفاده می‌گردد مجله‌ها هستند. (Dulle 2004). مجله‌ها بستری برای ارائه مقاله‌هایی هستند که به سبب ویژگی‌های خاص خود در میان سایر مدارک بیشتر مورد توجه پژوهشگران قرار می‌گیرند (شهریاری 1385). مقاله‌های منتشر شده در مجله‌های تخصصی و فنی به خاطر تازگی، کوتاه بودن مطالب، سرعت انتقال مطالب، ارزان تر بودن، تحلیل‌های بسیار دقیق از موضوع‌های پیچیده علمی و فنی، چاپ و توزیع سریع‌تر، دسترسی آسان‌تر، معرفی آخرین پژوهش‌ها، انتقادات و بررسی‌های اهل فن و تنوع مطالب و شکل ارائه و گاه زبان و بیان سهل‌تر، به‌طور معمول برای پژوهشگران جذابیت بیشتری دارد و از نظر پژوهش نیز نسبت به کتاب‌های علمی کاربرد بیشتری دارد (سلطانی 1377) با توجه به نقش و اهمیتی که مجله‌های علمی در عرصه علم و دانش دارند، لازم است مورد ارزیابی دقیق علمی قرار گیرند و برای این منظور می‌توان از روش تحلیل استنادی برای ارزیابی آنها استفاده کرد.

تحلیل استنادی یکی از روش‌های معتبر کتاب‌سنجی است که به ارزیابی متون علمی بر اساس بررسی استنادهای تعلق گرفته به آن متون می‌پردازد (عصاره 1377) و به گفته کلارک، تحلیل استنادی ابزار ارزشمندی است برای ارزیابی مشارکت دانشمندان (Clarke 2008).

تحلیل استنادی کاربردهای بسیاری دارد و از سال 1963 استفاده‌های گوناگونی از آن شده که پژوهشگران را در مواردی عمده هم‌چون: بهبود کنترل کتابشناختی متون رشته‌های مختلف، تعیین منابع هسته، گروه‌بندی منابع، پیش‌بینی روند انتشارات، تبیین الگوی استفاده از انواع منابع در فهرست منابع و مآخذ و سیاست‌گذاری برای مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، کشف گرایش نویسندگان مقاله‌ها در استفاده از منابع متفاوت اطلاعاتی (کتاب، مقاله، پایان‌نامه و غیره)، تعیین میزان روزآمدی منابع مورد استفاده در آثار نویسندگان و تعیین مجله‌ها، کتاب‌ها و نویسندگان پراستناد یاری می‌دهد (عبدالمجید 1386).

عصاره نیز به نقل از مارشاکووا، سه کاربرد برای تحلیل استنادی ذکر کرده است: بازیابی اطلاعات، ارزیابی علم‌سنجی و ترسیم ساختار موضوعی رشته‌های مختلف (عصاره 1377).

2. اهداف پژوهش

با توجه به کاربرد مهم مجله‌های تخصصی در پژوهش‌ها و نیز اهمیت گزینش منابع در کتابخانه‌ها مقاله حاضر بر آن است تا با استفاده از تحلیل استنادی مقاله‌ها به بررسی وضعیت استناد در مقاله‌های مجله‌های علمی حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی (فصلنامه کتاب، فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات، مجله کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس، فصلنامه اطلاع‌شناسی، فصلنامه کتابداری) بین سال‌های 1381 تا 1385 پردازد. از دیگر اهداف این مقاله، تعیین منابع و مجله‌های پراستناد، بررسی زبان استنادهای مجله‌ها و کتاب‌ها، تعیین میزان مقاله‌های تألیفی یا ترجمه، میزان مقاله‌های فردی یا گروهی، میزان خوداستنادی و تعیین نویسندگان و مترجمان پراستناد است.

شواهد نشان می‌دهد که درباره تحلیل استنادی، تحقیقات فراوانی در حوزه کتابداری و سایر حوزه‌ها، چه در ایران و چه در خارج از ایران انجام شده است، اما تحقیقات استنادی مقاله‌های چند مجله به صورت هم‌زمان، در مقایسه با تحلیل‌های استنادی دیگر سابقه کمتری دارد. این مقاله با توجه به این مهم، قصد تحلیل هم‌زمان استنادهای مقاله‌های پنج مجله علمی کتابداری فارسی را دارد و به‌طور قطع مقایسه نتایج، با توجه به متفاوت بودن حجم نمونه در بسیاری از موارد امکان‌پذیر نیست. نتایج حاصل از این پژوهش استفاده از منابع را در این حوزه ترسیم می‌نماید و می‌تواند به کتابخانه‌ها در تهیه منابعی که بیشتر استفاده می‌شوند کمک کند.

3. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های فراوانی در زمینه تحلیل استنادی در رشته‌های مختلف انجام شده است. برخی از آنها تنها استنادهای حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی را تحلیل کرده‌اند که در این قسمت تنها به تعدادی از آنها اشاره می‌شود.

تصویری و جهان‌نما در تحقیق خود با عنوان «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های پژوهشگران پژوهشکده مهندسی جهاد کشاورزی در فاصله سال‌های 1366 تا 1383»، 13 عنوان پایان‌نامه موجود در آرشیو کتابخانه و 5668 استناد را بررسی کرده‌اند. نتایج نشانگر آن است که تعداد متوسط استناد 41/9 است. بالاترین میزان استناد با 50/7 درصد مربوط به نشریات ادواری است. 90/7 درصد استنادها به زبان انگلیسی است. پروانه ثبت اختراعات بالاترین و لوح‌های فشرده نوری پایین‌ترین میانگین نیم عمر را دارند (تصویری 1385).

پورشرعرباف در سال 1375، پژوهشی تحت عنوان «تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان دانشکده علوم پایه دانشگاه تربیت مدرس در سال‌های 1374-1367» انجام داد. نتایج به دست آمده از این پژوهش حاکی از آن است که میزان استناد به نشریات با 59 درصد، بیش از منابع دیگر بوده و میزان استناد به کتاب با 26/66 در درجه دوم اهمیت قرار دارد. هم‌چنین بیشترین استنادها با 90/98 درصد به زبان انگلیسی است (پورشرعرباف 1375).

هریداسان و کالشرستا¹، در بررسی استنادهای مجله سازمان دانش، نشان دادند که متوسط استناد برای هر مقاله 21 بوده و کتاب، منبعی است که بیش از سایر منابع به آن استناد شده است. نویسندگان آمریکایی، انگلیسی و آلمانی سهم بیشتری در انتشار مقاله در این نشریه داشتند و نویسندگان هندی، از این حیث در رده هفتم بود (Haridasan 2007).

نتایج پژوهش اشتری با عنوان «تحلیل استنادی مقالات فلسفی فارسی طی سال‌های 1370-1377» نشان می‌دهد که بیشترین میزان استناد با 93/38 درصد مربوط به کتاب بوده و میانگین تعداد استناد در هر مقاله 15 است. توزیع جغرافیایی استنادها نشان داد که ایران با 46/96 درصد در رتبه نخست قرار دارد (اشتری 1382).

ریاحی‌نیا در سال 1372 با استفاده از روش تحلیل استنادی، مآخذ 203 عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی ارائه شده در سال‌های 1354 تا 1371، را بررسی کرده است. یافته‌های پژوهش وی نشان می‌دهد که بیشترین میزان استناد با 28/7 درصد به کتاب‌های لاتین اختصاص دارد (ریاحی‌نیا 1375).

تیمورخانی در مقاله خود با عنوان «تحلیل استنادی مقالات تألیفی فصلنامه کتاب» بیان می‌کند که این پژوهش به بررسی الگوی رفتار علمی مؤلفان نشریه فصلنامه کتاب در مورد چگونگی استفاده از منابع علمی پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که به 198 عنوان مقاله، 1730 بار استناد شده است. تعداد متوسط استناد در هر مقاله برگرفته از پایان‌نامه 10/17 است. بالاترین میزان استناد 48/61 درصد و مربوط به کتاب‌هاست. کتاب‌ها با 7 سال و 11 ماه بالاترین و منابع الکترونیکی با 3 ماه پایین‌ترین میانگین نیم عمر را دارند (تیمورخانی 1381).

مهدی محمدی و امیر متقی دادگر در مقاله خود با عنوان «تحلیل استنادی مقاله‌های منتشر شده در 30 شماره فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی بین سال‌های 1376-1384» دریافتند که در 30 شماره مجله کتابداری و اطلاع‌رسانی، 219 مقاله منتشر شده که 1740 استناد نیز در این مقاله‌ها به کار رفته بود و میانگین 11/9 برای آنها تعیین شد. در بین محمل‌های اطلاعاتی، مقاله‌ها پیش از کتاب‌ها قرار گرفتند. فصلنامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی و فصلنامه کتاب (در کنار 3 مجله دیگر) به عنوان مجله‌های هسته این رشته در فارسی انتخاب شدند. 49/7 درصد استنادها به زبان فارسی و 50/3 درصد آنها به زبان لاتین بودند. هم‌چنین 75/3 درصد مقاله‌ها تألیفی و 24/7 درصد آنها ترجمه‌ای بودند (محمدی و متقی 1386).

شهریاری در 1385 با روش تحلیل استنادی، مقاله‌های فصلنامه علوم اطلاع‌رسانی را بین سال‌های 1351 تا 1381 بررسی کرده است. نتایج تحقیق وی نشان می‌دهد که از مجموع 266 مقاله چاپ شده، 159 مقاله تألیفی و 107 مقاله ترجمه است. بالاترین نیم عمر به گزارش با 9 سال و 7 ماه و کمترین آن به یادداشت شخصی با 6 ماه اختصاص دارد. 81/7 درصد استنادها در حوزه کتابداری است. ضریب بردفورد به دست آمده 2/03 است (شهریاری 1385).

4. مواد و روش‌ها

این پژوهش با روش تحلیل استنادی به بررسی وضعیت استناد در مقاله‌های پنج مجله علمی فارسی حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی، بین سال‌های 1381 تا 1385 پرداخته است. برای این منظور از بین 732 مقاله (فصلنامه کتاب 317 مقاله، فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات 88 مقاله، کتابداری آستان قدس 165 مقاله، فصلنامه اطلاع‌شناسی 85 مقاله و

مجله کتابداری 77 مقاله) با استفاده از جدول مورگان 252 مورد انتخاب شد و به نسبت تعداد مقالات منتشر شده در هر مجله، سهم هر مجله مشخص گردید. حجم نمونه برای هر یک از مجلات فصلنامه کتاب 109 مقاله، فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات 30 مقاله، کتابداری آستان قدس 57 مقاله، فصلنامه اطلاع‌شناسی 29 مقاله و مجله کتابداری 27 مقاله بوده است.

روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش به شکل تحقیق کتابخانه‌ای بوده است و برای این منظور با استفاده از آرشیو کتابخانه و چند تارنمای معتبر، فهرستی از مقاله‌های مجله‌های مورد پژوهش تهیه شد. پس از استخراج استنادهای تمامی این مقاله‌ها از طریق فیش‌برداری، اطلاعات آنها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

5. یافته‌های پژوهش

یافته‌ها نشان می‌دهد که در 252 عنوان مقاله مورد بررسی، 2410 بار استناد شده است. در 109 مقاله فصلنامه کتاب 1114 بار، در 30 مقاله فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات 353 بار، در 29 مقاله اطلاع‌شناسی 315 بار، در 57 عنوان مقاله مجله کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس 459 بار و در 27 عنوان مقاله کتابداری 169 بار استناد شده است. در نمونه مورد بررسی میانگین استناد برای فصلنامه کتاب 10/22، علوم و فناوری اطلاعات 11/76، مجله اطلاع‌شناسی 10/86، کتابداری آستان قدس 8/05 و مجله کتابداری 6/25 است. در مجموع در نمونه‌های مورد بررسی میانگین تعداد استناد به ازای هر مقاله 9/56 مورد است. جدول 1، توزیع فراوانی مقاله‌ها و متوسط استناد در هر مقاله را نشان می‌دهد.

جدول 1. توزیع فراوانی مقاله‌ها و استنادها

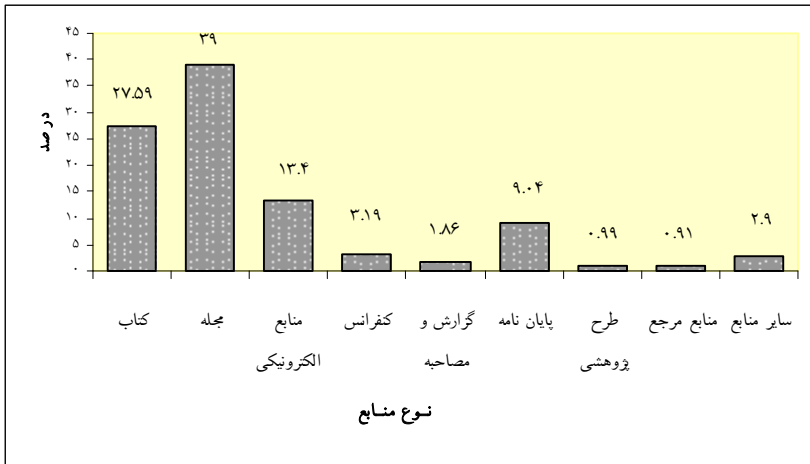
نام مجله	فصلنامه کتاب	علوم و فناوری اطلاعات	اطلاع‌شناسی	کتابداری آستان قدس	کتابداری	مجموع
تعداد مقاله	109	30	29	57	27	252
تعداد استناد	114	353	315	459	169	2410
متوسط تعداد استناد	10/22	11/76	10/86	8/05	6/25	9/56

به منظور تعیین میزان استفاده از انواع منابع، منابع اطلاعاتی ذکر شده در استنادها به 9 دسته شامل کتاب، مجله، منابع الکترونیکی، گردهمایی، گزارش و مصاحبه، پایان‌نامه، طرح و منابع مرجع تقسیم شدند (منابع الکترونیکی شامل لوح فشرده، نرم‌افزارهای رایانه‌ای و پایگاه‌های اطلاعاتی و تارنماها است. سایر منابع که تعداد استناد به آنها بسیار کم بود، افزون بر استنادهایی که اطلاعات کتابشناختی آنها کامل نبود در ردیف سایر موارد آورده شده است). اطلاعات جدول شماره 2 نشان می‌دهد که در نمونه مورد بررسی، فصلنامه کتاب، مجله اطلاع‌شناسی، کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس و مجله کتابداری بیشترین میزان استناد مربوط به مجله‌ها است و در فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات بالاترین میزان استناد مربوط به منابع الکترونیکی است.

جدول 2. توزیع فراوانی استندهای مقاله‌ها بر اساس نوع مجله و نوع منبع

نام مجله / نوع منبع	فصلنامه کتاب		علوم و فناوری اطلاعات		اطلاع‌شناسی		کتابداری آستان قدس		کتابداری		مجموع	
	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	
کتاب	29/53	329	26/66	80	29/84	94	25/05	115	27/81	47	665	27/59
مجله	40/93	456	30/59	108	39/68	125	41/39	190	36/09	61	940	39
منابع الکترونیکی	7/27	81	32/29	114	17/4	55	14/59	67	3/55	6	323	13/4
گردهمایی	2/33	26	5/38	19	5/39	17	3	14	0/59	1	77	3/19
گزارش و مصاحبه	2/4	27	0/28	1	0/3	1	3/26	15	0/59	1	45	1/86
پایان‌نامه	11/04	123	2/54	9	1/9	6	6/15	31	29	49	218	9/04
طرح پژوهشی	0/5	6	2/54	9	0/3	1	0/87	4	4	4	24	0/99
منابع مرجع	1/07	12	_	_	1/58	5	1	5	_	_	22	0/91
سایر موارد	2/5	28	3/68	13	3/49	1	3/92	18	_	_	70	2/90

همان‌طور که در نمودار 1 مشاهده می‌شود، در مجموع تمامی نمونه‌های مورد بررسی، بیشترین میزان استناد با 39 درصد به مجله‌ها اختصاص دارد و پس از آن کتاب‌ها با 27/59 درصد در مرتبه دوم قرار می‌گیرند و کمترین میزان استناد با 0/91 درصد مربوط به منابع مرجع (شامل فرهنگ‌ها و دایره‌المعارف‌ها) است.

نمودار 1. میزان استناد به انواع منابع اطلاعاتی

در جدول 3، توزیع فراوانی استناد در کتاب‌ها و مجله‌ها بر حسب زبان آنها نشان داده شده است که کتاب‌ها به 4 دسته و مجله‌ها به 2 دسته تقسیم شده‌اند. از بین کتاب‌ها، کتاب انگلیسی با 11/82 درصد و از بین مجلات، مجلات فارسی با 12/94 درصد بیشترین میزان استناد را به خود اختصاص دادند. البته کتاب فارسی نیز با اختلاف کمی (11/52 درصد) پس از کتاب انگلیسی قرار دارد و مجله‌های انگلیسی نیز با کمترین اختلاف (12/73 درصد) پس از مجله‌های فارسی قرار می‌گیرند.

جدول 3. توزیع فراوانی استناد به کتاب‌ها و نشریات بر حسب زبان

مجموع	کتابداری		کتابداری آستان قدس		اطلاع‌شناسی		علوم و فناوری اطلاعات		فصلنامه کتاب		نام مجله / نوع منبع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد		
11/52	275	21/3	36	13/5	62	5/71	18	6/51	23	12/2	136	کتاب فارسی
11/82	285	3/55	6	5	23	18	57	11/33	40	11/84	132	کتاب انگلیسی
0/87	21	-	-	1	5	-	-	-	-	1/43	16	کتاب سایر زبان‌ها
4/19	101	2/95	5	5/5	25	6	19	4/81	17	4	45	کتاب ترجمه شده به فارسی
12/94	312	21/3	36	15/25	70	10/15	32	11/04	39	12/1	135	مجله فارسی
12/73	307	14/8	25	26/1	120	29/52	93	19/54	69	28/81	321	مجله انگلیسی

جدول 4، میزان مقالات تألیفی یا ترجمه شده توسط محققان در این مجله‌ها را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌کنید بیشتر مقاله‌ها یعنی 81/74 درصد تألیفی و بقیه (18/25 درصد) ترجمه شده هستند. به نظر می‌رسد این میزان کم ترجمه، بر میزان استناد به مواد ترجمه شده نیز تأثیر گذارده است. همان‌طور که در جدول 3 مشاهده کردید میزان استناد به کتاب‌های ترجمه شده به فارسی تنها 4/19 درصد است.

جدول 4. میزان مقاله‌های تألیفی و ترجمه شده

مجموع	کتابداری		کتابداری آستان قدس		اطلاع‌شناسی		علوم و فناوری اطلاعات		فصلنامه کتاب		نام مجله / نوع منبع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد		
81/74	206	63	26	82/46	47	82/7	24	70	21	80/7	88	مقاله‌های تألیفی
18/26	46	37	1	17/54	10	17/3	5	30	9	19/3	21	مقاله‌های ترجمه شده

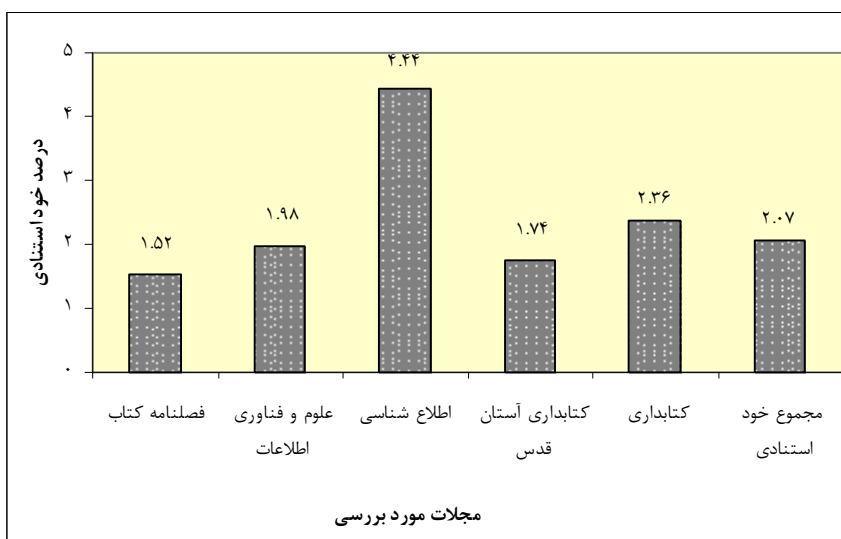
اطلاعات جدول 5 حاکی از این مطلب است که در نمونه مورد مطالعه، 85/32 نویسندگان به تنهایی مقاله خود را نوشته و با توجه به اهمیت کار گروهی، تنها 14/68 درصد آنها به این امر تمایل دارند و مقاله‌های خود را به صورت گروهی می‌نویسند.

جدول 5. میزان مقاله‌های فردی و گروهی

مجموع	کتابداری		کتابداری آستان قدس		اطلاع‌شناسی		علوم و فناوری اطلاعات		فصلنامه کتاب		نام مجله	
	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	نوع مقاله	
85/32	215	70	19	82/46	47	93	27	86/66	26	88/1	96	مقاله‌های فردی
14/68	37	30	8	17/54	10	7	2	13/44	4	11/9	13	مقاله‌های گروهی

6. میزان خوداستنادی در استنادها

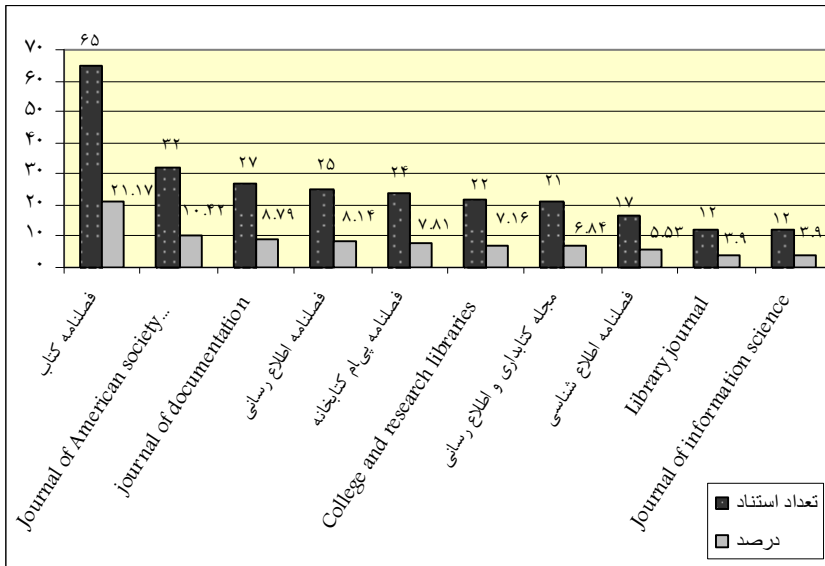
یکی دیگر از اهداف این مقاله تعیین میزان خوداستنادی است. نتایج نشان می‌دهد که میزان خوداستنادی در نمونه مورد بررسی در فصلنامه اطلاع‌شناسی 4/44 درصد، مجله کتابداری 2/36 درصد، علوم و فناوری اطلاعات 1/98، کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس 1/74 و فصلنامه کتاب 1/52 درصد می‌باشد. در مجموع در 50 مورد نویسندگان مقاله‌های مورد بررسی به مقاله‌ها یا نوشته‌های خودشان استناد کرده‌اند که این رقم 2/07 درصد کل استنادها را به خود اختصاص می‌دهد (نمودار 2).

نمودار 2. میزان خود استنادی در مجله‌های مورد بررسی

7. پراستنادترین مجله‌های حوزه کتابداری

برای تعیین پراستنادترین مجله‌های در حوزه کتابداری، ابتدا سیاهه‌ای از تمامی عناوین مجله‌های مورد استناد، به ترتیب نزولی دفعات استناد به آنها، تهیه گردید و سپس عنوان مجله‌هایی که کمتر به آنها استناد شده بود، از فهرست حذف شد و در آخر فهرستی از 10 مجله‌ای که بیشتر از بقیه مورد استناد واقع شده بودند، تهیه گشت. یافته‌ها نشان می‌دهد که در نمونه مورد بررسی در مجموع 940 استناد به مجلات صورت گرفته است که از این تعداد فصلنامه کتاب بیش از سایر مجلات، یعنی 65 بار مورد استناد، قرار گرفته است. نمودار 3، پراستنادترین مجله‌های فارسی و لاتین کتابداری را به ترتیب نشان می‌دهد. با توجه به بالا بودن میزان استفاده از این مجله‌ها، بهتر است کتابخانه‌ها نسبت به ارزیابی این مجله‌ها و در صورت لزوم اشتراک و تهیه آنها اقدام کنند.

نمودار 3. پراستنادترین مجله‌های حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی

8. نویسندگان و مترجمان پر استناد

در زمینه تعیین نویسندگان و مترجمان پر استناد در نمونه مورد بررسی یافته‌ها نشان می‌دهد که پراستنادترین نویسندگان به ترتیب زیر هستند:

1. عباس حری (27 استناد)
2. پوری سلطانی (19 استناد)
3. رحمت الله فتاحی (18 استناد)
4. محمد حسین دیانی (17 استناد).

هم‌چنین اسدالله آزاد با 8 استناد، زهیر حیاتی و فاطمه اسدی با 4 استناد و نورالله مرادی و بابک احمدی با 3 استناد در صدر مترجمان قرار گرفتند.

9. نتیجه‌گیری

تحلیل استنادی یکی از روش‌های معتبر کتاب‌سنجی است که به ارزیابی متون علمی بر اساس شمارش استندهای تعلق گرفته به آن متون می‌پردازد. اطلاعات نشان می‌دهد استفاده از فنون کتاب‌سنجی در تحلیل مقالات بسیار رایج است. پژوهش‌های ریاحی‌نیا (1372)، پورشعرباف (1375)، تیمورخانی (1381)، شهریار (1385)، تصویری و جهان‌نما (1385) در داخل و کلارک¹، هریداسان و کالشرستا (2007) و ماهارانا و نایاک² (2006) و دال (2004) در خارج از کشور از آن جمله‌اند.

در این پژوهش 2410 استناد موجود در 252 عنوان مقاله انتخابی در مجله‌های علمی حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی (فصلنامه کتاب، فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات، کتابداری آستان قدس، فصلنامه اطلاع‌شناسی و مجله کتابداری) با روش تحلیل استنادی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در مجموع، در مجله‌های مورد بررسی، میانگین تعداد استناد به ازای هر مقاله 9/56 مورد است. در حالی که در حوزه فلسفه، این متوسط 15 استناد به ازای هر مقاله است (اشتری) و متوسط استناد پایان‌نامه‌های پژوهشگران پژوهشکده مهندسی جهاد کشاورزی 41/9 است (تصویری قمصری، فاطمه. جهان‌نما) و در بررسی هریداسان متوسط تعداد استناد 21 می‌باشد (Haridasanand Kulshrestha 2007). در نمونه مورد بررسی، بیشترین میزان استناد با 39 درصد به مجله‌ها و پس از آن به کتاب با 27/59 درصد اختصاص دارد. کمترین میزان استناد با 0/91 درصد مربوط به منابع مرجع است. در مطالعه محمدی و دادگر بر روی مجله کتابداری آستان قدس نیز مقاله‌های مجله‌ها با 42 درصد بالاترین میزان استناد را به خود اختصاص دادند. در حالی که در مطالعه تیمورخانی بر روی فصلنامه کتاب از بین 1730 استناد صورت گرفته، بالاترین میزان استناد متعلق به کتاب با 48/6 درصد بود. هریداسان هم در تحلیل منابع مجله «سازمان دانش» بیشترین میزان استناد را استناد به کتاب گزارش کرده است. در حوزه فلسفه نیز بیشترین میزان استناد با 93/38 مربوط به کتاب بوده است. میزان استناد به منابع الکترونیکی 13/4 درصد است در حالی که در مطالعه‌ای در حوزه استناد در متون حوزه کتابداری در هندوستان، میزان استناد به منابع الکترونیکی حدود 35 درصد بود (Maharana

1. Clarke

2. Maharana & Nayak

(2006 and Nayak). با توجه به رشد روزافزون منابع الکترونیکی انتظار می‌رفت از این منابع بیشتر استفاده شده باشد. به نظر می‌رسد عواملی نظیر عدم شناخت یا دسترسی به این منابع یا استفاده از این منابع تنها جهت مکان‌یابی اطلاعات و یا عدم آشنایی مؤلفان با شیوه‌ی درج اطلاعات کتابشناختی در این امر بی‌تأثیر نبوده است. در مورد زبان استنادها در نمونه بررسی شده از بین مجله‌های فارسی و انگلیسی 12/94 درصد به مجله‌های فارسی استناد شده است. در نمونه مورد بررسی، مجموع میزان استناد به مجله‌ها و کتاب‌های انگلیسی 24/55 و مجله‌ها و کتاب‌های فارسی 28/65 درصد است که به نظر می‌رسد افزایش منابع انتشاراتی به زبان فارسی در سال‌های اخیر در این افزایش استناد به منابع فارسی بی‌تأثیر نبوده است. در تحلیل استنادی مقاله‌های فصلنامه کتاب زبان نیمی از منابع مورد استناد انگلیسی (تیمورخانی 1381) است. این میزان در تحلیل استنادی مقاله‌های کتابداری آستان قدس نیز کمی (50/3 درصد) متفاوت است. در تحلیل استنادی مقاله‌های فلسفی زبان حدود 34/5 درصد منابع مورد استناد به زبان عربی بوده است (اشتری 1382). در 259 مقاله مورد بررسی 206 مقاله تألیفی و بقیه آنها، یعنی 46 مقاله ترجمه شده‌اند. هم‌چنین در این نمونه تعداد 215 مقاله به صورت فردی و تنها 37 مقاله به صورت گروهی تهیه شده‌اند. بیشترین میزان خوداستنادی با 14 مورد مربوط به فصلنامه اطلاع‌شناسی است و در مجموع 50 مورد خوداستنادی در میان کل استنادها مشاهده شد که 2/07 درصد کل استنادها را به خود اختصاص می‌دادند. نویسندگان به 10 مجله فارسی و لاتین توجه بیشتری داشته‌اند که در صدر آنها فصلنامه کتاب قرار دارد. عباس حری با 27 مورد استناد، پر استنادترین نویسنده و اسدالله آزاد با 8 استناد پر استنادترین مترجم شناخته شدند.

10. پیشنهادات

- ú الزام نویسندگان به رعایت یکی از الگوهای استاندارد درج اطلاعات کتابشناختی
- ú ارائه استانداردهای کتابنامه‌نویسی در مورد منابع الکترونیکی
- ú انجام مستمر چنین پژوهش‌هایی و مقایسه نتایج با پژوهش‌های پیشین به منظور نتیجه‌گیری بهتر
- ú با توجه به رشد روزافزون نشریات ادواری ضروری است که به تناوب منابع پر استفاده، مورد ارزیابی مجدد قرار گیرند تا منابع اصلی مورد نیاز از نظر دور نماند

پژوهش‌های گروهی در مقایسه با تحقیقات انفرادی، نتایجی به مراتب بهتر خواهند داشت. بنابراین گردانندگان نشریات می‌توانند با پذیرش مقالات تدوین شده با مشارکت چندین محقق، فرهنگ فعالیت‌های گروهی را در بین محققان این حوزه گسترش دهند.

11. فهرست منابع

- اشتری، مه لقا. 1380. تحلیل استنادی مقالات فلسفی فارسی طی سالهای 1377-1370. فصلنامه کتاب 14(2): 8-22.
- پورشرعرباف، الهه. 1375. تحلیل استنادی مآخذ پایان نامه های فارغ التحصیلان دانشکده علوم پایه دانشگاه تربیت مدرس در سالهای 1374-1367. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تربیت مدرس.
- تصویری قمصری، فاطمه، و محمدرضا جهان‌نما. 1385. تحلیل استنادی پایان نامه های پژوهشگران پژوهشکده مهندسی جهاد کشاورزی. فصلنامه کتاب 17(3): 75-88.
- تیمور خانی، افسانه. 1381. تحلیل استنادی مقالات فصلنامه کتاب. فصلنامه کتاب 13: 32-45.
- ریاحی نیا، نصرت. 1375. بررسی میزان کاربرد نشریات لاتین در پایان نامه های کارشناسی ارشد کتابداری. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تربیت مدرس.
- سلطانی، شیفته. 1377. آشنایی با مجلات کتابداری ایران. فصلنامه کتاب 9(1): 65-87.
- شهریاری، پرویز. 1385. تحلیل استنادی مقالات فصلنامه علوم اطلاع‌رسانی. فصلنامه کتاب 17(3): 89-102.
- عبدالمجید، امیرحسین. 1386. تحلیل استنادی: تعاریف و کاربردها. فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات 22(3): 73-88.
- عصاره، فریده. 1377. تحلیل استنادی. فصلنامه کتاب 9(3و4): 34-48.
- محمدی، مهدی و متقی دادگر. 1386. تحلیل استنادی مقاله های منتشر شده در 30 شماره فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی بین سالهای 1384-1376. فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی 10(2): 7-37.
- Clarke, Roger. 2008. A Citation Analysis of Australian Information Systems Researchers: Towards a new ear? *Australasian Journal of Information Systems* 15(2): 35-56.
- Haridasan, S., and V. K. Kulshrestha . 2007. Citation analysis of scholarly communication in the journal Knowledge Organization. *Library Review* 56(4): 299-310.

- Maharana, B., and K. Nayak. 2006. Scholarly use of web resources in LIS research: a citation analysis. *Library Review* 55(9): 598-607.
- Dulle, F. W. 2004. Creating a core journal collection for agricultural research in Tanzania: citation analysis and user opinion techniques. *library review* 53(5):270-277.